

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 30, 2012.

ЧЕРНОГОРСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК И ИСКУССТВ
ГЛАСНИК ОТДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 30, 2012.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE SECTION OF ARTS, 30, 2012.

UDK 821.163.4.09 Ивановић Р.

Мила МЕДИГОВИЋ-СТЕФАНОВИЋ*

ЕСТЕТИЧКА И ПОЕТИЧКА ТЕТРАЛОГИЈА РАДОМИРА В. ИВАНОВИЋА

Апстракт: У овом раду истражили смо аналитичке методе књижевнотеоријских, поетолошких, наратолошких и генолошких истраживања Радомира В. Ивановића у тетралогском пројекту – монографијама: *Митеме и поетеме Томаса Мана, Анаграми и криптограми у романима Умберта Ека, Лавиринти чаробног реализма Габријела Гарсије Маркеса и Снови и судбине у наративној прози Михаила А. Шолохова*. Комплексност приступа књижевном стваралаштву, тексту и контексту најзначајнијих свјетских писаца, потврђује висок ниво уведене књижевнонаучне апаратуре, познавање савремених достигнућа у области теорије прозе и типологије романа, као и способност комбиновања компатибилних наратолошких дисциплина током обликовања књига о стваралаштву Томаса Мана, Умберта Ека, Габријела Гарсије Маркеса и Михаила А. Шолохова.

Кључне речи: поетологија, наратологија, генологија, литерарологија, херменеутика, естетика, семиотика, аксиологија, свјетска књижевност, тетралогција, компаративистика, рецепција, хронотоп, артефакт

Данашња географија романа, од Вилјема Саројана до Гинтера Граса, од Габријела Гарсије Маркеса до Милана Кундере и од Надин Гордимер до Хуана Гојтисола, издиже се на темељима који мире естетичке и друштвене захтеве и дозвољава нам да волимо свет испитујући га са висине једног незаменљивог ја и незаменљивог ми.

Карлос Фуентес, *Поетика романа*¹

---

* Универзитетски професор

¹ Говор Карлоса Фуентеса, савременог мексичког писца, на уручењу Националне награде у предсједничкој палати у Мексику. – У: *Писмо*. – Год. 1, бр. 3–4, 1985, стр. 183–185.

Размјерена временском енергијом и стваралачком поликултуром, посвећеност Радомира В. Ивановића великим писцима преобразена је током неколико година у монографије које импонују укрштајем савремених теоријских метода, надилажењем конзервативних читалачких хоризоната и доприносом ослобађања од окова стереотипних приступа и времешних матрица. У том редосљеду су: *Митеме и поетеме Томаса Мана* (2007), *Анаграми и криптограми у романима Умберта Ека* (2009), *Лавиринти чаробног реализма Габријела Гарсије Маркеса* (2011) и *Снови и судбине у наративној прози Михаила Александровича А. Шолохова* (2012), књиге о најпознатијим литерарним остварењима и књиге из регистра примijeњене књижевнонаучне апаратуре. Оне су прилог новом читању тајне и магије стварања изабраних дјела умјетности ријечи у свеобухватности времена и литерарног простора.

Деликатност књижевнокритичког и интерпретативног приступа, у процесу оцјењивања и одмјеравања аналитичке примјене књижевнонаучних модела овим референтним естетичким и етолошким монографијама, обавезује као поступак синтезе у духу савремене теорије прозе, естетике и релацијских теорија, нарастолошких студија, компаратистике, литерарологије и лингвистике. Када се суочимо са Ивановићевим научним опусом, ми започнемо разлиставање позамашних књига и текстова, подразумијеваних у ауторовој апофтегми „моја биографија је моја библиографија”. Посљедња библиографија Радомира Ивановића коју је сачинио Милорад Т. Миловић под називом *Био-библиографија академика Радомира В. Ивановића: Монтенегрина* документује стваралачку продуктивност и специфичну марљивост научног посленика.

Теоријска и примijeњена равна проучавања значајнијих дјела свјетских писаца продуковала је нове књижевнонаучне творевине, оне нијесу потпуно у опозицији према традиционалним аналитичким обрадама, уважавају их као књижевнокритичке чињенице историје идеја, али их у крајњем сређивању резултата надилазе. Преферирајући комплекс новог корпуса концепцијског приступа, Радомир В. Ивановић афирмише неуморност праћења спектра савремених теоријских токова и смјелост интерпретативних метода, којим откључава шифриране и оне мање конотативне слојеве романескних громада и мањих прозних цјелина. Усредсређујући се на теоријски пројекат, нове етапе проучавања дјела Томаса Мана, Умберта Ека, Габријела Гарсије Маркеса и Михаила А. Шолохова,

Ивановић испољава духовну покретљивост и интегративну димензију током истраживачког рада. Слободни смо закључити да се у ове четири књиге сажима методолошка процедура и регистар свих књижевнонаучних поступака кроз које је прошао наш „акрибични” академик. Сазнајне технике херменеутике усмјеравају нас на дистинкцију која постоји унутар јединства разумијевања (*intelligere*) и тумачења (*explicare*) у Ивановићевој теорији значења².

Изабрани аутори су репрезентативност свјетске књижевности освојили романима за које су им додијелене најпознатије награде. Некада су ти романи продуковани на темама религиозно-митских архетипова, али су уметничка имагинација и стваралачки дух конвертовали стварност у фикцијску збиљу, обogaћену изузетним поетским идејама. Сумарне рефлексije о четири Ивановићеве монографије: *Митеме и поетеме Томаса Мана* (2007), *Анаграми и криптограми у романима Умберта Ека* (2009), *Лавиринти чаробног реализма Габријела Гарсије Маркеса* (2011) и *Снови и судбине у наративној прози Михаила Александровича Шолохова* (2012), идентификују се, за сваког писца понаособ, на аргументацијском хоризонту кроз сљедеће инстанце: продукционе и рецептивне моделе; нараторске и генолошке категорије; аутопоетске и поетске особености; читање хронотопа у изабраним артефактима и свеобухватну семантику љубави, живота и смрти.

Аутор је све четири монографије конципирао по унапријед замишљеној конструкционој и композиционој шеми, у којој се побројане инстанце препознају као књижевнотеоријски и књижевноисторијски аспекти. Виша раван тумачења поетског обликовања конципира се у духу проучавања креативног организовања естетичко-аксиолошког текста, што је био и превасходни задатак на овом Ивановићевом пројекту.

---

² Теорију значења у Ивановићевом научном тумачењу експлицирали смо у поговору књиге *Писци и посредници*. Његова „теорија значења” је композитна јер обликује теореме тако што семантичке структуре сагледава у процесу примања и примјене нових сазнања из домена књижевних теорија. Процес тумачења, ако га посматрамо у склопу логичких операција, увијек је базиран на повезивању са сличним ставовима других ауторитета, они су у односу конјукције и често изведени као копулативни судови. Више у поговору: *Читање књига као читање литерарног универзума* / Мила Медиговић-Стефановић. – У: *Писци и посредници* / Радомир В. Ивановић. – Нови Сад: Змај, 2011, стр. 235–248.

1. МИТЕМЕ И ПОЕТЕМЕ

У првој монографији, *Митеме и поетеме Томаса Мана*, аутор је аналитички модел претпоставио интерпретативном, уважавајући чињенице да је естетика „подложна промјенама”. Раздвајајући естетику и креативни чин, Ивановић је у Мановом стваралаштву сигнирао његове духовне сроднике (Гетеа, Ничеа, Шопенхауера, Вагнера, Хесеа, Фројда, Џојса, Теодора Адорна и друге). Књижевна баштина Томаса Мана је, како закључује Ивановић, током XX вијека „служила као оријентир и вишестрани изазов” у различитим духовним областима: антропологији, филозофији, идеологији, психологији, социологији, естетици, етици, религији, литературологији и другим. Цио процес преображавања „фактичких” чињеница у артефакте аналитичар је центрирао око *протекста* и, варирајући поливалентност одреднице *протекст*, закључио: „*Митема* представља *прототекст*, а *поетема* *метатекст*, при чему се може десити да писац користи више врста *прототекста*...”³ Тако је монографија подијељена на два дијела, први је посвећен *митемама*, а други *поетемама*. „Повезујући различита времена и различите културне моделе у цивилизацијском развоју, Ман је универзализовао законитости живљења и стварања. У *поетемама* њега је првенствено интересовала „историја света” а у *митемама* првенствено „историја светих дела”.⁴ Бавећи се свијетом митолошких наслага, Ман се ипак није одрицао категорија античке филозофије и естетике. Ивановић запажа да се усмјереност ка остваривању циља или визије у Мановој прози најприје огледа у хронотопу *Маја*: „*Маја* стваралачка енергија космоса, идентична с временом, привид и опсјена која се јавља као еманација врховне супстанције. Поједностављено речено, *Маја* је вео који скрива од нас праву бит света и живота”.⁵

Арטיפицијелни карактер књижевности Ман је његовао и успјешно продуковао. Тим својствима његове иманентне поетике, експлициране у свједочанству *Настанак Доктора Фаустуса*, Ивановић је посветио трећи и четврти одјељак другог дијела монографије о Томасу Ману. У изворној литератури нашли смо потврду сличних ставова. Клонио се експериментисања, преферирајући класи-

³ *Miteme i poeteme Tomasa Mana / Radomir V. Ivanović*. – 1. izd. – Novi Sad: Zmaj, 2007. – Str. 32.

⁴ *Isto*, str. 33.

⁵ *Isto*, str. 37–38.

чан реалистички роман с приповједним узорима свезнајућег приповједача. „Симболички ментор Манова стваралаштва није толико *homo fctor* колико *homo ludens*”.⁶ Настанак четвортомног романа *Јосиф и његова браћа* повезан је са историчарем религије и митологом Карлом Керењијем, о чему свједочи њихова преписка.⁷ Живот њемачког композитора Адријана Леверкина – *Доктор Фаустус* настао је под непосредним утицајем Теодора Адорна, претпоставља се да је у роману Леверкинов „тајни савјетник” о питањима музике, заправо, Адорно. Ман је усвојио музички космополитизам који је Вагнер засновао на Шопенхауеровој интуицији.

Вјечни дијалог умјетника и стваралачког ђавола на ивици апокалипсе, размјерио је Ивановић, есејизирајући о сродности значајних дјела свјетске и наше књижевности, над темом коју је наметнуо Гете својим *Фаустом*. Маново раздобље је вријеме грађанске кризе у Европи и кроз његово дјело се огледа општа слика друштва оперважена изузетним приповједним детаљима. Интересантно је како се Ивановић, доприносећи експлицитној Мановој поетици, посветио „генерирању поетских идеја и књижевног текста” везујући се за Гетеа.⁸ Гетеови *Јади младог Вертера* су *основница* Мановог омиљеног психолошког романа *Лота у Вајмару*. Ивановић их сагледава као диптих. Овим романом Ман је желио да афирмише запостављене вриједности њемачке културе, која је у вријеме фашизма деградирана, такође, и да врати нарушени дигнитет Гетеу – грађанину свијета. Гетеову Лоту Кестнер желе сви да виде у Вајмару, али она није реплика Лоте из Гетеовог романа. Евоцирање љубавне страсти се увијек релативизује, тако што се у Мановом роману то препознаје као љубав према жени из вјереничке идиле, а не стварној Лоти Кестнер. Вријеме романа је позно Гетеово доба, када централна наративна фигура пише *Западно-источни диван* и довршава *Фауста*.

Проблем умјетника у друштву је једна од Манових омиљених тема, класично дјело такве провенијенције је и овећа неразвијена повијест *Тонио Крегер*. У суштини ова новелистичка композиција легитимише Манову поетику, саздану на увјерењу да је свака истин-

⁶ *Povijesna poetika romana* / Viktor Žmegač. – Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1987, str. 240.

⁷ *Разговор у писмима: романескно песништво и митологија: једна преписка* / приређивач Томислав Бекић. – Вршац: КОВ – Књижевна општина Вршац, 2003.

⁸ *Gete u Manovoj esejistici i beletristici*. – U: *Miteme i poeteme Tomasa Mana*, str. 7–25.

ска умјетност својеврсна критика живота, „стваралачки обрачун са животном збиљом”. Артизам, пука декорација, као додатак идеологији, изокренуо се у Мановом стваралаштву у протест против друштвених лажи – неку врсту индивидуалне осаме. Препород њемачког романа почиње *Буденброковима* (1901) за који је писцу 1929. додијелена Нобелова награда. „*Буденброкови* се, попут многих великих књижевних остварења, опиру једнозначној стилској класификацији. Лако је додуше, показати да је млади аутор много научио од руских писаца, које је надасве цијенио, да је усвојио натуралистичку технику приповједања која укида комуникативног приповједача те обзор наратије изједначаје са спознајним обзором ликова. Натуралистичкој пракси приклонио се и по томе што роман у много чему има значење културноповијесног документа. Град Либек, традиције патрицијата, господарски успјеси и недаће, обичаји, назори, језик ликова оживљен индивидуалним и колективним обиљежјима – све је то присутно у ткиву романа којег је умјетничка артикулација сва прожета ритмом грађанског живота прошлог столећа. Композицијску нит означава поднаслов ‘пропадање једне обитељи’.”⁹

Ивановић наглашава дилеме Манових књижевних ликова у монографији током цијеле аналитичке активности, продубљујући констатације у критичкој литератури. Није ли тематско сидриште око распада и нестанка породице увод у потребу установљења нових друштвених концепција друштва и њених група. Какав је распон мотивских преокупација из складишта духовности Ман представио? Репрезентативна је у таквом регистру *Смрт у Венецији*, гдје се „естетски доживљај преображава у еротски”. Сусрет Ашенбаха, књижевника – корифеја грађанског друштва, и прелијепог дјечака из пољске породице, завршиће се трагично. Смрт у граду лагуна је избављење од поруге која би Ашенбаха стигла када би јавно и искрено испољио љубав према лијепом дјечаку. Релације љубавних заноса су код Мана поводи необичних наративних заплета, јер „ликови су уморни од врлина”, како запажа Маргерит Јурсенар. Лијепи младићи су у већини, старац Гете је изузетак. Јосиф из тетралогije *Јосиф и његова браћа* је чедан и пун врлина, Ханс Касторп је заљубљен у старију Шошу. Инцест у породичном миљеу је сиже *Изабраника* и *Резервисане крви*. „Манова еротика, толико пригушена, та-

⁹ *Njemačka književnost* / Viktor Žmegač, Zdenko Škreb, Ljerka Sekulić; uredio Viktor Žmegač. – Zagreb: SNL, 1986, str. 168.

ко интимно повезана са појмом болест-смрт-пролазак, други је аспект физиологије која се улива у универзално; она се као таква односи на тему иницијације⁷¹⁰.

Хронотоп у Мановој литератури Ивановић је довео у везу са филозофијом, издвајајући те феномене у спекулацијама Ханса Касторпа, да „време меримо простором, а простор временом”, али без одређења којим чулом опажамо вријеме.¹¹ Категорија времена и простора у Мановој романескној продукцији семантички је комплексна. Маргерит Јурсенар то конципира као регистар временских одредница: „Бескрајно разнородних времена, јер се то дело загњурује у доброј мери у историјску или легендарну прошлост, далеку или блиску, и то и стога, самом чињеницом његовог уобличавања у току дугог живота, што су савремени делови исказа и сами били узети у ходу времена, и отклизали из садашњости у прошлост. Време Немачке *Буденброкових*, Немачке *Резервисане крви* и *Смрти у Венецији*, време *Чаробног брега*, време *Опсене* и *Доктора Фаустуса*, које све у свему, раздваја једва пола столећа, али једног од најбурнијих полустолећа у историји, разликују се једно од другога колико и од времена *Лоте у Вајмару*. Штовише веома потајно, садашњост код Мана сместа улази у категорију историјског; за тог аналитичара промена и пролазности, садашњост нема привилеговано место у следу векова; сва времена, укључујући и ово у којем се налазимо, подједнако плутају на површини времена. Покаткад, попут Јоахимове авети што се појављује на крају *Чаробног брега* носећи на глави кацигу рата који још није вођен, те књиге писане у прошлости задиру у будућност; пропаст Буденброкових данас је потпунија него у времену у којем беше описана; постојање инквизиторске мистике, попут оне Нафтине, накнадно је кобно била потврђена чињеницама⁷¹².

Драма *Буденброкових* мјерила се кретањем часовника у Либекку, у *Чаробном брегу* је „грозничаво вријеме санаторија” смјештено у часове пред избијање Првог свјетског рата, библијско вријеме *Јосифа и његове браће* „тече попут поточића у огромности месопотамске равнице”; демонско вријеме *Доктора Фаустуса* „уклапа се у

¹⁰ *Humanizam i hermetizam kod Tomasa Mana*. – U: *Izabrani ogledi* / Margerit Jursenar. – Beograd: Nolit, 1990, str. 108.

¹¹ *Miteme i poeteme Tomasa Mana*, str. 183.

¹² *Humanizam i hermetizam kod Tomasa Mana* / Margerit Jursenar. – U: *Izabrani ogledi*. – Beograd: Nolit, 1990, str. 92–120.

последње године претхитлеровске Немачке”. Код Мана, закључује Маргерит Јурсенар: „Историјски тренутак се све имплицитније спаја са космичким појмом времена”¹³

Деривацију истородних ставова дијели и Ивановић у књизи *Митеме и поетеме Томаса Мана*. Слојеви поетских чињеница великих Манових наратива сагледавају се у темпоралном комплексу митских и нових времена. „С обзиром на то да у филозофској, етичкој и естетичкој апоретици нема аподиктичких решења, нити дефиниције о времену, схватљиво је што Ман, у покушају да бочно осветли средишњу тематику и проблематику, често премешта расправу на нова поља ‘номадског духа’, као што су: однос субјективног и објективног, духа и тела, живота и смрти, монизма и дуализма, оптимизма и песимизма, ендотопије и егзотопије, физичког и метафизичког, настојећи да избегне, колико може ‘духовне пометње’...”¹⁴

2. АНАГРАМИ И КРИПТОГРАМИ

Монографија *Анаграми и криптограми у романима Умберта Ека* посвећена је романима: *Име руже* (1980), *Фукоово клатно* (1988), *Острво дана пређашњег* (1994), *Баудолино* (2009) и *Тајанствени пламен краљице Лоане* (2004). Реторика наслова Ивановићеве књиге увела нас је у енигму археологије *Отвореног дела*, откривајући темеље функционисања умјетности и сродних дисциплина. Појам *анаграма* Михаил Епштејн повезује са језичким феноменом и књижевним поступком *анафразе*.¹⁵ Криптограми су шифриране поруке писане тајним писмом. Тајну тих писама отвара Радомир Ивановић унутар поетологије кроз бескрајност одбљесака Ековог семиотичког и умјетничког хоризонта. Преузете су „из источног, блискоисточног медитеранског, западњачког и средњовековног европског мита”. „Наведене идеографеме указују на значај Екове епистемологије, јер све врсте духовне делатности (од мита, преко религије, до уметности) представљају само модалитете сазнајне делатности.”¹⁶ И претходне и накнадне премисе указују на Иванови-

¹³ *Isto*, str. 95.

¹⁴ *Miteme i poeteme Tomasa Mana*, str. 183.

¹⁵ *Анафраза: језички феномен и књижевни поступак* / Михаил Епштејн. – У: *Теорија – естетика – поетика: зборник у част проф. др Милослава Шутића*. – Београд: Институт за књижевност и уметност, 2008, стр. 89–109.

¹⁶ *Anagrami i kriptogrami u romanima Umberta Eka* / Radomir V. Ivanović. – Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2009, str. 42.

ћеву умјешност да спаја истородне поетолошке садржаје у књижев-
ној географији и историји.

Ивановићеве побуде да презентира Еков енциклопедијски си-
стем поуздано су оваплоћене у размишљањима о филозофским ка-
тегоријама лијепог и ружног у најпознатијим књигама овог аутора.
Занимање за естетске теорије које је развила култура латинског
средњег вијека, Еко је елаборирао у књизи *Уметност и лепо у есте-
тици средњег века*. Естетска визија универзума заснива се феноме-
ну љепоте у људском постојању, али и на њеним сјенкама и против-
рјечностима. Екова сензибилност није прикрила наличје естетике,
напротив, разрађена је у *Историји ружноће*.¹⁷ „Средњи век је циви-
лизација у којој се на јавним спектаклима приказује окрутност, по-
хота, безбожност, а да се истовремено живи сходно једном ритуалу
побожности, с чврстом вером у Бога, у његове награде и казне, с те-
жњом ка моралним идеалима који се крше крајње лако и безазле-
но. Естетика се прилагођава овом начелу”.¹⁸ Наша рецепцијска-се-
миотичка свијест препознаје Екову верзију: „Књиге увијек говоре о
другим књигама, знакови увијек упућују на друге знакове ...култу-
ра је вјечито надписивање метатекстова”. Тема естетских својстава
варирана је и у исказима других филозофа. „Лепо, које у живом по-
јавном свету врло радо наступа здружено с другим силама, лако до-
живљаваним као демонске, упркос свим својим варијацијама у исто-
рији и у различности народа, представља нешто безусловно, апсо-
лутно, не ‘својство’ него транседентну силу која се манифестује у
својствима”.¹⁹ Јохан Хојзинга, кога Еко уважава, а Ивановић тумачи,
евочира вријеме јављања естетске сензибилности. „Свесно естетско
уживање и језички израз за то развили су се тек касно. Човеку пет-
наестог века за његово дивљење уметности стоје на располагању са-
мо изрази какве бисмо отприлике очекивали од задивљеног грађа-
нина. Њему је непознат чак и појам уметнички лепог. Ако га лепота
уметности прожме и испуни језом, онда он тај доживљај непосредно
преобрати у то да је осетио Бога или у животну радост”.²⁰

¹⁷ *Istorija ružnoće* / Umberto Eko. – Beograd: Plato, 2009.

¹⁸ *Umetnost i lepo u estetici srednjeg veka* / Umberto Eko. – Novi Sad: Svetovi, 1992, str. 200.

¹⁹ *Tragično i istorija* / Alfred Veber. – Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada: Dnevnik, 1987, str. 395.

²⁰ *Jesen srednjega veka* / Јохан Хојзинга. – 2. изд. – Нови Сад: Матица српска, 1991, стр. 368.

Поетика, прецизно поетика отвореног дјела, семиотика, наратологија, филозофија језика и друге књижевне теорије, елабориране су као други дио композиционог прстена у Ивановићевој монографији. Указујући на повјерење које семиотичар има у науку и умјетност, Ивановић у синтетичком ставу то сажима: „Еко разликује свет доступног сазнања и смисла (тј. лепоте и вредности), од оног који је недоступан и у чије се поједине области може доспети једино поезијом, магијом и алхемијом. Том недоступном, а вероватно постојећом ‘стварношћу’ бави се нова дисциплина коју је Еко духовито назвао *изаологијом*.”²¹ Релативност теоријских квалификација најбоље је уочио Еко, уводећи у теорију литературе појмове *затворених* и *отворених* дјела, „при чему му је Дантеово стваралаштво парадигматичан пример за ова прва, а Џојсово дело за ова друга”.²² Наизглед, једно од Екових најзначајнијих дјела – *Фукоово клатно*, сврстава се у групу *затворених* књижевних остварења, али, како то уочава Никола Милошевић, оно се одлучно одваја од *затворених* дјела минулих времена. „Тако, рецимо, оно транседентно, метафизичко, Данте везује за препознатљиви традиционални пејзаж хришћанске митологије, па отуда његова порука нема карактер наговештаја. У Ековом роману, напротив, литерарни пејзаж има нека битна обележја свакидашњице, а метафизички ефекат постиже се тако што писац лик свакидашњег живота, помоћу једне особене технике свођења и смишљеног осиромашавања, чини неком врстом полупроводивог застора кроз који просијава метафизичко значење романа.” Литерарно поигравање, а оно прожима цјелокупну поетику Умберта Ека, сугерише и једно тумачење теорије завјере која коинцидира са списом Карла Попера *Нагађање и побивање*.

Поетолошки и аутобиографски анекс *Postille a „Il nome della rosa*, како то запажа Виктор Жмегач, нуди ауторску стратегију преображавања стереотипа и дијалектичке досјетке. „Ековим ријечима: потребна је приповједна маска која казује *говорим понут лика из стрипа*, дакле, маске која зајамчује имагинарне наводнике.” Теза о језичкој маски, о посредном исказу, прилог је освјетља-

²¹ *Anagrami i kriptogrami u romanima Umberta Eka* / Radomir V. Ivanović. – Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2009, str. 120.

²² *Nostalgija za beskonačnim: metafizički roman Umberta Eka* / pogovor Nikola Milošević. – U: *Fukoovo klatno*. – Beograd: Beletra, 1989, str. 535–545.

вања постмодернизма.²³ Ауторова и читаочева свијест транседира предмет – текст и ставља га у нов контекст, „тако да читање постаје чин контекстуалног релативирања”. Прави је тренутак да прокоментаришемо Екову шему која задире у комплексност сарадње у процесу читања приповједног текста, а и сваког другог текста, у границама текстуалне сарадње. У тој шеми препознајемо *интензије* и *екстензије*. Првој припадају: идеолошке, актантске, приповједне структуре, фабуле, дискурзивне структуре; док екстензије чине: матрице приповједних свјетова, приписивање истинитости, препознавање приповједних позицијских стајалишта, предсказивања, необавезне пројекције свјетова – екстензије у заградама. Шеми читања претходи актуелизација садржаја; линеарна манифестација текста тече на два плана, један је *енциклопедија* (темељни рјечник, правила конфигурације, контекстни и ситуацијски избори, надкодирана идеологија), други је *окружје исказа* (информације о пошилаоцу, времену и друштвеном контексту дјела). Перманентне интеракције између текстова су неминовне, не само као процес унутар интертекстуалности већ и као нова појава која мијења смисаону енклаву генотекстова, што чини темељ Екове поетске перспективе.

Подстакнути Ивановићевим ауторитативним расправама о продуктима Екове „наративне комбинаторике”, упутили смо се и траговима других проучавалаца, како бисмо се увјерили у размјере интересовања за тумачење тог дјела. *Име руже* и *Фукоово клатно* имали су изузетну читалачку рецепцију, а касније и књижевнотачну и теоријску пажњу. Постмодерни поступци ерудитног романа *Име руже* издвојени су као белетристички изазови, а компаративним поступцима Ивановић указује на разлике у односу на класично-реалистичке побуде, мада има мишљења и о Ековом угледању на традиционалне писце.

Магична планина – *Чаробни брег* Томаса Мана има своју филијацију у роману Умберта Ека *Име руже*. Приповједни простор чине здања у планини: у Мановом је санаторијум, а у Ековом опатија. Та изолована мјеста су специфично затворена, ако нагласимо да су изнад свијета који их окружује, а и духовно њени станари су изнад медиокритетства. Та чаробна мјеста привлаче необјашњивом

²³ *Provizorij sadašnjice: obrisi postmoderne.* – U: *Povijesna poetika romana* / Viktor Žmegač. – Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1987, str. 405–409.

магијом (Ханс Касторп проводи седам година у санаторијуму, а Адсон и Вилијем проводе у опатији седам дана). Еков наративни пројекат, са атрибутима филозофско-криминалистичког романа, заплиће се око опатије – препознатљиве по библиотеци у којој су ријетке књиге, што мотивише искушенике и монахе из цијеле Европе. Основица композиције ће ујединити „кронотоп бенедиктинске опатије и увјерљиву архитектонску разраду, поткријепљену тлоцртом по узору на савремене грађевине своје врсте, суморну атмосферу злокобних двораца из енглеског неоготичког романа те неизоставни, игром зрцала бескрајно умножив, опсесивни мотив нашег доба: књижницу – лабиринт”.²⁴ Потрага за компарацијама односи се на Европу као романескни простор. Она се рефлектује у огледалу савремености и свевремености.

Протицање времена, смјењивање временских одредница и кретање у смјеру напријед и назад, савршеност круга, „кретање глобуса, сунчевог система, црних рупа...” и приповедачка илузија о Клатну, смештени су у роман о тајни апсолутне непомичности – чврстој тачки која је „пуштала универзум да се креће око себе”. „Опсесија Клатном, која је пратила Јакопа Белба целим његовим животом одраслог човека, била је – као изгубљена адреса сна – слика овог другог момента, регистрованог а потом потиснутог, у коме је он заиста дотакао светски свод. То јест, момента у коме је следио простор и време одапињући своју Зенонову стрелу, није био знак, симптом, алузија, фигура, ознака, енигма: било је то што јесте и није било уместо ничег другог, момента у коме нема више одлагања, рачуни су поравнати.”²⁵

Без обзира на бројност наративних фигура у оба романа, они су сви непродуктивни, њихова јаловост последица је кретања у затвореном кругу и чувања вриједности старог свијета који нестаје у пламену. Стари текстови оваплоћују се у другим текстовима, Еко провозира нестанак другог дијела Аристотелове поетике, спаљивање библиотека, а библиотеке-лабиринти су теме постмодернизма, борхесовска идеографска чворишта у Ивановићевом тумачењу. „Без страха од поновљивости и анахроности туђих продукционих моде-

²⁴ *Ime romana* / Morana Čale. – U: *Ime ruže*. – Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1986, str. 545–551.

²⁵ *Fukoovo klatno* / Umberto Eko. – Beograd: Beletra, 1989, str. 525.

ла, Еко се радознано упушта у постмодернистичке белетристичке изазове, стварајући аутентично дело”.²⁶

Еково несвакидашње интересовање за фудбал Радомир В. Ивановић није унео у *Анаграме...* иако је фудбал најважнија обичност човјечанства, која употпуњава и академски живот. Еко ту спортску активност ставља у раван умјетничког исказа, за њега је свијет текст у којем се сви знакови умножавају и у непрестаној игри. Интелектуалне спекулације о фудбалу, као узвишеној споредности живота, на Ековом нивоу дијели и Божо Копривица – поетичар заноса над овим мајсторијама.²⁷

3. ЛАВИРИНТИ ЧАРОБНОГ РЕАЛИЗМА

Естетички и поетолошки модели у дјелима наративне имагинације Габријела Гарсије Маркеса урамљени су, слободни смо процијенити, у најуспјешнијој монографији о свјетским писцима, под називом *Лавиринти чаробног реализма Габријела Гарсије Маркеса*. Простор наратолошке и генолошке анализе Ивановић је усмјерио и на прецизирање финеса између „магијског реализма”, „чаробног реализма” и „фантастичног реализама”, користећи и композитни појам „интегрални реализам”. У типологији Маркесовог приповиједања рефлектује се магични реализам и „зачудност” књижевне збиље латиноамеричког бића који је представљен у свјетлу теоријских концепата и унутрашњег распореда симболичке стварности, уобличен у велике наратолошке цјелине. Експлицитна Маркесова поетика, како саопштава Радомир Ивановић, није формулисана као јединствен концепцијски приступ. Напротив, мозаично се склапа из пишчевих аутографа, директних текстова (*Машта и стваралаштво*) и аутентичних свједочанстава.²⁸ Аутобиографска сјећања прожимају искуства приповједних јунака у Маркесовом дјелу.

²⁶ *Anagrami i kriptogrami u romanima Umberta Eka / Radomir V. Ivanović.* – Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2009, str. 32.

²⁷ Фасцинацију фудбалским мајсторствима, на нивоу умјетничке имагинације, налазимо у књигама „философа дриблинга и волеја” Божо Копривице: *Волеј и слух* (1992), *Киш, Борхес, Марадона* (1996), *Дриблинг* (2006) и *Само богови могу обећати* (Zagreb, 2010).

²⁸ Ивановић наводи Маркесову аутобиографију *Živjeti da bi se pripovjedalo* (Zagreb: V. B. Z., 2003), расправу Плинија Апилеја Мендосе *Miris guajave* и *Autobiografska kazivanja Gabrijela Garsije Markesa* и уводни прилог Маркесове књиге есеја *Руба је црвена* (El pez es rojo, 1999). У: *Lavirinti čarobnog realizma*

Пејзажи, звуци преточени у специфичну музику, мириси и потенциране сензибилности ликова, доприносе умјетничким опсјенама. У ту поетизовану меморију депонује се лишће колективног стабла са митским коријенима, Маркес је то као идеју издвојио у *Охараски*. Комбинаторика људског духа најприје је преточена у лавиринт и унутрашње визије нашле су свој еквивалент у књижевној форми. Конструкти аутопоетичких интервенција преобликовани су из основне пишчеве максиме „живјети да би се приповједало”, како је Маркес насловио и своју аутобиографију.

Из мноштва литературе којом је Маркес био фасциниран, издвајамо Кафку, посебно његову прозу *Преображај*. Она је окидач иницијације књижевног дјевичанства „гутача књига”, младог и различеног хедонисте у студентским данима.²⁹ Да је послје тог читања „стварност постала фантастика, а фантастика стварност” промишља и Кринка Видаковић Петров. „То мешање се одиграва, пре свега, у сновима, халуцинацијама, маштањима, сећањима и кошмарима – где се семе реалности развија у фантастичну биљку која цвjeta на широком пољу наше субјективности. А Латинска Америка је изузетно погодно тло за развој такве флоре.”³⁰ Архитектоника поетичке стратификације укључила је филијације и других писаца, Фокнера прије свега, Џојса, Семјуела Бекета, као и Борхеса и Кортасара. Опредијељени да уважимо Ивановићев избор белетристичких дјела, занемарујући приповијести публицистичке генезе, направили смо прерасподјелу посредовања у фикцијским свјетовима и везали све стратешке мотиве у слојевитим формацијама. Могући свјетови унутар књижевних исказа сагледани су у аури заноса и демона љубави, свеprisутне смрти и ишчезнућа и различитих људских искушења у хиспаноамеричком хронотопу. Полазећи од Ивановићевог наратолошког налаза да Макондо представља хронотоп, при-

---

Gabrijela Garsije Markesa / Radomir V. Ivanović. – Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2011, str. 80.

²⁹ Радило се о *Преображају* Франца Кафке, у несигурном Борхесовом преводу коју је објавила издавачка кућа „Лосада” из Буенос Ајреса, и то је била књига која је зацртала нови пут у мојем животу од првога ретка, а данас је велико дјело у свјетској књижевности... И то је била Шехерезада, али не у свом свијету тисућу и једне ноћи у којему је све било могуће, него у другом неповратном свијету у којему је све било изгубљено. – У: *Živjeti da bi se pripovjedalo / Gabrijel Garcia Marques*, str. 194–195.

³⁰ *Mašta i snoviđenja / Krinka Vidaković Petrov.* – У: *Oči plavog psa / Gabrijel Garsija Marques.* – Beograd: Rad, 1979, str. 59–67.

дружујемо неколико издвојених сегмената времена и простора у наведеном роману.

„Макондо постаје универзално место, скоро библијска историја о оснивањима и рађањима и дегенерацијама, историја о пореклу и судбини људског времена, и о сновима и жељама помоћу којих људи опстају или се уништавају” (Кољасол). Сугестивност утиче да повјерујемо како свијетом тече само једна ријека звана Магдалена, у коју се уливају све остале литерарне ријеке. Тим водотоком плови биографија зачудног писца, фабуле прича, повијести и романа, ријечју, овај топоним носи семантичку вриједност. Њом у вјечност плови блаженство љубавног загрљаја Фермине Дасе и Флорентина Ариса (*Љубав у доба колере*).

Сложеност романескне структуре најзначајнијег Маркесовог романа *Сто година самоће* Ивановић је документовао агендом критичарских и поетолошких ставова многих проучавалаца. Вишеслојност у полифоној концепцији најзначајнијег Маркесовог романа, компримовала је дуге временске одреднице у омеђеном простору. Фабула о успону и паду четири генерације обухвата и предсказања о изолованости, „сто година самоће” и нестанку. Доктрина вјечног враћања је атемпорална и присутна. Поетичка енигма лавиринта, коју је Ивановић изабрао за чудесни Маркесов реализам, одгонета се у склопу латиноамеричке књижевне традиције. Задржавамо се на препознатљивом рјешењу Хорхеа Луиса Борхеса. Борхесова фигура „лабиринта” даје нужне оквире књижевности фантастичног и у тој географији књига симболизује и свијет и лавиринт. Лавиринт је епистемолошка фигура загонетке с препрекама која је изванредно средство двосмислених комбинација и игре.

Детектујући три модела прича, Древну, Левантинску и Карипску, Ивановић указује на „законитост хибридизације култура, језика и жанрова у цивилизацијским ареалима које нови историчари и идеографи називају *котао народа, расни мозаик* или *земља без граница*, имајући у виду прожимање материјалне и духовне баштине у расном, верском, етнолошком и културолошком погледу”.

Сублимација загонетности и мистике латиноамеричког простора препознатљива је у роману *Сто година самоће*. Ова развијена наратолошка цјелина оправдава Маркесове дилеме из аутопоетичких исказа. „У Латинској Америци и на Карибима писци не морају много да измишљају. Њихов проблем је потпуно супротан: како да стварност учине уверљивом. Увек је тако било још од наших исто-

ријских почетака, до те мере да у нашој литератури најмање веродостојно делују они који су најревноснији у описивању стварности, што ће рећи хроничари. Чак и они признају да нема те фантазије која се може мерити са животом”.³¹

Наратолошко размјеравање између љубави и смрти продукује се у примарно увјерење да је љубав изнад свих страдања и искушења и да се обнавља и траје до извјесног окончања људског живота. Ерос обасјава приповједна поља многих прича и романа, али су суптилности карактеристичне за роман *Љубав у доба колере* и *Сјећања на моје тужне криве*³². Муње љубави дођу изненада, а онда трају јавно или прикривено. „Крунисане богиње” и „нестварне краљице” и мушкарци „скамењени страхом од љубави” владају приповједним поприштима.

Роман *Патријархова јесен* тематизује живот једног диктатора (могуће Франсиса Франка, иако Маркес жели да се то тумачи на плану симболике), а ту наративну копчу налазимо и код других латиноамеричких писаца. Диктатор Мачадо је главни лик Кубанца Алеха Карпентијера (*Прибежиште методе*), доктор Франсија је наративна фигура парагвајског писца Рое Бастоса (*Ја, Врховни*) а о диктатору пише и Артур Услар Пјетрија у венецуеланском роману *Служба покојника*. Књигом *Пуковнику нема ко да пише* раскида се са митским тереном, иако се поетска стварност симболизује сликом пијетла и приближава колумбијској стварности. Нада и чекање оба вијају поетску атмосферу пуковника. Ово дјело је у својој луцидности Ивановић компарирао са *Човековом судбином* Михаила А. Шолохова. Овдје смо и пронашли копчу поетско-аналитичком приступу четвртој монографији о Шолоховљевом књижевно-умјетничком опусу. Спаја их иста лектира и рецептивни модели приповједних матрица, и Гарсија Маркес и Шолохов досљедно прате књижевна достигнућа претходника и савременика: Стајнбека, Хемингвеја, Фокнера и Дос Пасоса.

³¹ Уводни прилог *Маишта и стваралаштво*. – У: *Riba je crvena* / Garijel Garsija Marquez. – Beograd: Narodna knjiga-Alfa, 1999.

³² *Sjećanja na moje tužne krive* / Gabriel Garcia Marquez; sa španjolskog prevela Željka Somun. – Zagreb: V. B. Z., 2008. У изворној монографији називи цитираних дјела се разликују због различитих превода и издања која су била доступна Радомиру Ивановићу и аутору овог текста.

4. СНОВИ И СУДБИНЕ

Слиједећи концепцијске и методолошке приступе у претходним књигама, Ивановић је стварао и монографију *Снови и судбине у наративној прози Михаила А. Шолохова*.³³ Уопштени приступ генерирању актуелних поетолошких и наративних идеја у дјелу Михаила А. Шолохова обиљежава први дио ове шестодјелне публикације. Репрезентативни романи у оквиру социјалистичког реализма слиједе традицију руског реализма, међу њима издвајају се као врхунске вриједности романи Михаила Шолохова. Тој поетици Радомир В. Ивановић посветио је књигу *Снови и судбине у наративној прози Михаила А. Шолохова*. Анализу текстова овог руског писца Ивановић је усмјерио на: а) проучавање односа стварности и умјетности; б) утврђивање бројних облика животне и умјетничке истине и в) исљеђивање односа књижевне умјетности у контексту других духовних дисциплина као врста моделовања стварности.

Вођен теоријским начелима наратологије и генологије аналитичар је приступио Шолоховљевом стваралашту. Студија је компонована као јединство шест цјелина, гдје се истраживачка пажња оријентише на:

- генерирање књижевног текста и поетских идеја;
- епистоларно наслеђе и коментаре у тумачењу;
- зло као етичку апорију у *Тихом Дону*;
- интеракцију егзистенцијалне и стваралачке визије у *Тихом Дону*;
- естетику и поетику *Узоране ледине* и
- повијест *Човекова судбина* у компаративном проучавању.

Прво се издваја рана фаза уводне стваралачке метаморфозе (1923–1928), гдје је Ивановић сигнирао *козачку причу* као дио *Левантинске приче*, а „која је заснована на интерференцији културолошких, антрополошких, историјских, друштвених и психолошких односа у козачкој средини”. То су збирке *Донске приповетке* (1925) и *Азурна стена* (1926), али и одређен броју жанровски сродних проза настајалих у дугом периоду (1926–1984), или, како то саопштава Ивановић, „наративне првине” којима је скренуо пажњу читалаца и књижевне критике. Није занемарљив ни Шолоховљев учинак у фелџонистици, Ивановић је разграничио књижевне и некњижевне врсте (чисте од хетерономне), али је због литерарних вриједно-

³³ *Снови и судбине у наративној прози Михаила А. Шолохова* / Радомир В. Ивановић. – Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности, 2012.

сти неке придружио књижевним формама. Хетерономне форме су, по оцјени аналитичара, три фелтона („Провера”, „Ревизор” и „Заједнички језик”), док је сродан жанр „Три дугмета” уврстио у чисто наративну прозу. Примјере прозе сврстао је компатибилне генолошке одреднице: *кратку кратку причу*, *кратку причу* и *новелету*, уз опаску да су неке настајале на основу *анегдота*. Тако је упућеним читаоцима указао на однос наративне и скриптивне културе, тј. на однос „аудитивне” (*Ohrenphilologie*) и „визуелне филологије” (*Augenphilologie*), о чему свједоче бројни примјери „живог говора” (сказа) и „писаног говора” (традиције), што је, без сумње, доприниосило усавршавању пишчевог приповједачког умијећа.

Око *козачке приче* центрирају се, касније обликовани, дужи приповједни облици. Анализа краћих и дужих наративних облика послужила је монографу да уочи бројне „парадигматске везе” приповједака и романа (*Тихи Дон* и *Узорана ледина*), да направи каталог опсесивних тема, мотива и поступака, да би показао које Шолоховљеве књижевноестетске творевине сматра аутентичним и репрезентативним. Ослањајући се на Александра Флакера, Ивановић доказује да су Шолохову више одговарали развијени наративни облици, јер су му омогућавали пун размах „епског газа” и „паралелограма приповиједања”. Његујући стечена и развијајући новоусвојена креативна, интелектуална и интуитивна усмјерења, Шолохов избјегава формалистичке излете у непознато, добро упознат са четири врсте реализма (раним, развијеним, високим и децентрираним).³⁴

Са аспекта поетике Шолохов комбинује неколико наративних позиција у организацији текста. „Начин на који Шолохов спаја фолклорну са уметничком имагинацијом и контемплацијом указује на мозаичну структуру романа, у којој су мозаично саопштени не само догађајни и асоцијативни низови него и низови разнообразних стваралачких поступака. Они су увелико умножавали типове нарације и типове наратора, при чему романсијер дисциплиновано води рачуна о смени динамичних и статичних тема и мотива, појава и процеса, убрзања или кочења приче, као и проширивања и сужа-

³⁴ *Снови и судбине у наративној прози Михаила А. Шолохова*, стр. 30–31. Две средишне идеографеме реторике наслова поетолошке монографије о књижевном дјелу Михаила А. Шолохова упућују на необично конципирану књигу Маргерит Јурсенар *Снови и судбине* (Париз, 1938).

вања прича, послуживши се добропознатим поступком – *уоквиреном причом*”.³⁵

Окосницу Ивановићеве монографије о Шолоховљевом дјелу чине опсервације везана за романе *Тихи Дон* и *Узорана ледина*. Приповиједање у *Тихом Дону* центрира се око наративне фигуре козачка Григорија Мелехова који се колеба између конзервативне козачке традиције и револуционарних начела Црвеноармејаца. Фабулирање обухвата догађаје и јунаке из двије породице, преплитањем збивања постиже се утисак ширине приказаних предметности у панорама друштвеног живота.³⁶ Индивидуалне судбине у Револуцији сплетене су са историјским догађајима. Главни ток романа епопеје одређује Дон, али и мањи водотокови. Идеолошки план покрива она лична, љубавна страст Григорија Мелехова према Аксињи која је одређена судбином појединца у новим друштвеним постулатима. Сложене мотивације, у распону од нагонских до оних повезаних са историјским контекстом, у финалној разрјешници су трагичне.

На досљедност одређења о односу егзистенције и умјетности на најбољи начин указује однос пишчеве експлицитне и имплицитне поетике, посебно парадигматике и синтагматике, у структурно сложеном егзистенцијалном романау *Узорана ледина*. Генеза овог дјела везивана је за „социјалну поруџбину”. Спочитавано му је што се некритичким окретањем козаштву у грађанском рату, као теми прошлости у првим књигама *Тихог Дона*, Шолохов окреће новој, друштвено компатибилној теми. Интенција стицања наклоности власти била је оправдана. Ово је *друштвени роман* о једној епохи Совјетске Русије. „Живот козачке средине изузетно драматизује одвајање од својине, јер она није само материјална вредност, већ и основа личне слободе и узус одређеног начина живота, који је имао вековну санкцију. У везаности козачкој за земљу контрареволуција је имала најјачу потпору и устанак на Дону је пропао углавном због одустајања совјетске власти од насилне колективизације”.³⁷

Хронотоп је неуобичајено сужен, простор је сведен на минимални животни круг – једно козачко село, „дигресивним усмеравањем ка Станици, Москви, Лењинграду, Царицину, Калачу, Новоросиј-

³⁵ Исто, стр. 147.

³⁶ *Suvremena svjetska književnost* / Milivoj Solar. – Zagreb: Školska knjiga, 1982, str. 156–157.

³⁷ Rasmišljanje o *Uzoranoj ledini* Šolohova / Milosav Babović. – U: *Uzorana ledina* / Mihail Šolohov. – Beograd: Slovo ljubve, 1979, str. 5–20.

ску; даље ка Турској, Француској, и Енглеској”, остварује се визија свјетске револуције.³⁸ Вријеме је компримовано у неколико мјесеци, од краја јануара до краја августа. Синхронија збивања укључује дијахроне компоненте, насупрот прошлости је будућност, у сновима јунака је утопија о будућем времену. Ноћ је вријеме завјереника и заљубљених; вријеме откривања тајни. Дводјелна композиција је више техничка, јер временске паузе између дјелова нема.³⁹ Ново вријеме доноси нове неспоразуме, сукобе и несхватања. Тако посматрана, *Узорана ледина* (1932–1959) може се сматрати дјелом стваралачког диптихона (са *Тихим Доном*, 1928–1940), односно дјелом стваралачког триптихона (са *Донским приповеткама*, 1925, и *Тихим Доном*), како то дијагностикује Радомир В. Ивановић.

У новој руској култури жене писци настављају традицију велике нарације, тако се у постсовјетској продукцији издваја роман *Побијеђени* Ирине Головкине која тематизује најосјетљивије историјске процесе у периоду 1917–1937, пратећи траг романа-епопеја, попут Толстојевог *Рата и мира* и Шолоховљевог *Тихог Дона*. Ново уписивање историје тог раздобља ишчитава се са аспекта перестројке.⁴⁰

ЗАКЉУЧАК

Замишљене конструктивне и композиционе етапе, у пројекту свјетских писаца, реализоване су као примјер респектовања нарацолошке и генеолошке аналитичности. Специфичности експлицитне и имплицитне поетике проучени су и научно аргументовани, за све писце, на завидном нивоу. Како смо на почетку апострофирали инстанце, по занимљивости смо нагласили феномен хронотопа. Теорију хронотопа⁴¹ наглашава Бахтин у књижевнотеоријској примјени, а Ивановић је комплексно експонира у садејству са другим чиниоцима поетике. Тематизовани мотиви живота, љубави, сновиђења и смрти и појединачних људских судбина и колектива, ишчита-

³⁸ Исто.

³⁹ Исто.

⁴⁰ *Ruski feminizam i postsovjetska književnost* / Irena Lukšić. Preuzeto sa: http://www.matica.hr/Kolo/kolo_0201_nsf/AllWebDocs/rus

⁴¹ Прегледност појма хронотопа налазимо у два савремена теоријска текста: *Путовање, феномен временске дилатације и порекло хронотопа* Бојана Јовића и *Хронотоп – седамдестих година касније* Владимира Гвоздена. – У: *Теорија – естетика – поетика*: зборник у част проф. др Милослава Шутића. – Београд: Институт за књижевност, 2008.

ни научном енергијом Радомира В. Ивановића, обогаћују менталност и емотивност током авантуре читања примарних дјела и секундарне литературе.

Пројекат *Четири стране светске књижевности* трајао је од 2002. до 2012. године, *сјевер* представља естетичка и поетолошка монографија *Митеме и поетеме Томаса Мана* (Нови Сад, 2007, стр. 332), *југ* – *Анаграми и криптограми у романима Умберта Ека* (Подгорица, 2009, стр. 250), *запад* – *Лавиринти чаробног реализма Габријела Гарсије Маркеса* (Подгорица, 2011, стр. 296), а *исток* – *Снови и судбине у наративној прози Михаила А. Шолохова* (Подгорица, 2012, рук. стр. 303). О научном прегалаштву и ефикасности, током рада писања монографија, Ивановић саопштава: „Све време рада смо настојали да останемо у одређеном кругу проблема и апорија посвећених психологији и филозофији стварања, с једне, естетици и етици, с друге, као и поетици и критици, с треће стране. На основу постојећег *прилива знања* и поперовски схваћеног *модификованог сазнања*, предност смо давали аналитичком и синтетичком моделу над интерпретативним и интуитивним, настојећи да у што већој мери приближимо и усагласимо теорију сазнања и теорију тумачења, имајући непрекидно у виду *саморазумљива полазишта* и *природну залеђину разумевања*.”

Ивановићева аналитичност дала је приоритет поетици над критиком у монографији о стваралаштву Томаса Мана. Комплексност поетских идеја Томаса Мана и његову фасцинацију њемачком филозофијом, Ивановић је сагледао аналитичком методом, а сушаственост умјетничког представио је у одјељцима *Демонски карактер уметничког бића* и *Моћан млаз уметничких спознаја*. Двије одреднице *митеме* и *поетеме* чине окосницу стваралачког читања и промишљања о дјелу нобеловца Мана. Појам *митеме*, као дјела генеричке структуре, истраживан је у тетралогији *Јосиф и његова браћа*, а *поетеме* су истражене у мањим и већим наративима: *Тонио Крегер*, *Смрт у Венецији*, *Буденброкови*, *Чаробни брег*, *Лота у Вајмару*, *Доктор Фаустус* и другим. Испреплетеност књижевних јунака и њихових писаца проучио је Ивановић и зналачки варирао Манов однос према Ј. В. Гетеу и Херману Хесеу, први је био повод за наставак дијалога са естетским узором а други је компариран као одговарајући примјер угледања.

Књижевни и семиотички систем Умберта Ека Ивановић је објединио „композиционим прстеном”. Први дио тог прстена намије-

нио је „легури” љепоте и ружног, као нераздвојној естетској дијади, тај дио састављен је од четири одјелка. Релевантне премисе засновао је на Ековој тетралогiji: *Естетички проблеми у Томе Аквинскога, Уметност и лепо у естетици средњег века, Историја лепоте и Историја ружноће*. Реторичност наслова *Читање књига као читање света* и *Читање света као читање књиге* указује на алтернације метафоричних и филозофских одредница „свет” и „књига” у „уметничкој транспозицији историје и стварности”. Постмодерни књижевни сензибилитет, у Ековој шеми трагања за новим Пупком свијета, излистан је у трећој глави. „Смењивањем догађајних и асоцијативних низова у историји, религији, култури, филозофији, естетици, етици и психологији, писац је читав цивилизацијски развој означио као загонетање и одгонетање, које је безгранично и које неминовно захтева знатне предиспозиције читаоца као са-ствараоца”.⁴²

Интерес књижевнотеоријског понирања у дубинске структуре Маркесовог приповиједања, елабориране у Ивановићевој књизи *Лавиринти чаробног реализма Габријела Гарсије Маркеса*,⁴³ вишеструко је значајан јер се сагледава кроз аналитичко, интерпретативно и критичко искуство. Упућеност у теоријске експликације потврђује да нема релевантнијег дјела значајних зналаца књижевности о темама магичног и фантастичног, а да нијесу наведена. Међу изворима су: *Мит и збиља* Мирча Елијаде, *Поетика мита* Мелетинског, *Мит и религија у Срба* Чајкановића, *Проблеми приповедања у бајци и предању* Владимира Битија, *Приручник фантастичне биологије Борхеса*, *Морфологија бајке* В. Ј. Пропа, *Увод у фантастичну књижевност* Тодорова, *Мит и структура* Н. Фраја, *Митологије (I-IV)* Клод Леви Строса и други.

Аналитички приступ књижевном остварењу нобеловца Михаила А. Шолохова, Ивановић је реализовао приоритетним ослањањем на литературолошке дисциплине: метатеорију, теорију књижевне историје и теорију књижевне критике. Стварност и њено литерарно преобликовање, на Шолоховљев начин, навели су Ивановића да жанровску приоритетност овог писца истражује у оквирима класичног, критичког и интегралног реализма који апсорбује магич-

⁴² *Anagrami i kriptogrami u romanima Umberta Eka* / Radomir V. Ivanović. – Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2009, str. 196–197.

⁴³ *Lavirinti čarobnog realizma Gabrijela Garsije Markesa* / Radomir V. Ivanović. – Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2011.

ност, чудесно и фантастично. Велики допринос књижевној аксиологији, као дијелу науке о вриједностима, приложио је и Ивановић. При том зналачки коментарише достигнућа претходних ауторитета о аксиологији, међу њима Лисјена Голдмана Хенрика Маркјевича, Јана Мукаржовског, Карла Р. Попера, Нортропа Фраја, Романа Ингардена, Хермана Лоца, Миливоја Солара и других, а издваја Миодрага Радовића и његову монографију *Књижевна аксиологија*.

Шолоховљев процес генерирања књижевног текста и начин генерирања поетских идеја у контексту идеја, постулиран је историјом прозе 20. вијека која наставља традицију реалистичког романа.

Mila MEDIGOVIĆ-STEFANOVIĆ

AESTHETIC AND POETIC TETRALOGY BY RADOMIR V. IVANOVIC

Summary

The project *Four points of the world literature* was created in the period 2002–2012, the north is the aesthetic and poetic monograph *Mytheme and poeeme of Thomas Mann* (Novi Sad, 2007, p. 332), the south – *Anagrams, and cryptograms in the novels of Umberto Eco* (Podgorica, 2009, p. 250), the west – *Labyrinths of magical realism of Gabriel Garcia Marquez* (Podgorica, 2011, p. 296), and the east – *Dreams and destiny in the narrative prose of Michael A. Solohov* (Podgorica, 2012, p. 303). The author's previous bibliography legitimates the success of science-analytical favoring and preference for literary achievements of writers who belonged to the Yugoslav literature. Known scientific and technical resources in monographs, studies, tests, essays, articles and other forms, listed in the accompanying notes, compatibly implemented – with professional and scientific methodology, embodied as a creative contribution to the theoretical and literary-historical aspect. Ivanovic's major contribution to literary axiology, as part of the science of values, by exploring the primary and secondary literature about important world writers.

